

ERMENİ HAREKÂTINA AMERİKAN BASINI İLGİSİ (THE NEW YORK TIMES GAZETESİ: EYLÜL-ARALIK 1920)

Yazar: Cemal Güven, Mustafa Zenginbaş, Eğitim Yayınevi, Konya-2011, 164 Sayfa.

Cemal Güven ve Mustafa Zenginbaş tarafından kaleme alınan “Ermeni Harekâtına Amerikan Basını İlgisi (The New York Times Gazetesi: Eylül-Aralık 1920)” adlı eser Aralık 2011’de Eğitim Yayınevi’nden çıkmıştır. Yüz altmış dört sayfalık eser (giriş ve sonuç bölümü hariç) iki bölümden oluşmaktadır. Kitabın sonunda konu hakkında bir bibliyografya ve The New York Times gazetesinin haber başlıklarından oluşan ek kısım bulunmaktadır. Araştırmacılar, 1920 Eylül-Aralık sürecinde Doğu Cephesi’nde gerçekleşen Türk askeri harekâtının Amerikan basınına nasıl yansındığını incelemiştir. Araştırma için Amerika Birleşik Devletleri basınına önemli gazetelerinden The New York Times gazetesi örnek olarak alınmış ve o döneme ait makaleler taranmıştır. İlk bölümde, 1920 yılı Eylül ayı sonunda harekâtın başladığı ve birkaç hamle ardından durduğu dönem ile Ekim ayı sonunda hamlenin tekrar başladığı dönem aralığındaki gazete haberleri yer almaktadır. İkinci bölümde ise, Türk askeri harekâtının sonuca vardığı Kasım ayındaki gelişmelerin yaşandığı dönem haberleri ele alınmış, Gümrü Antlaşması’nın imzalanması ve bunu takip eden sürecin The New York Times gazetesine yansımaları değerlendirilmiştir.

Yıllarca Osmanlı Devleti içinde huzur ortamında yaşamaktayken, devletin zayıflamasına paralel olarak emperyalist ülkelerin kışkırtmalarına maruz kalan Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı’nda Rusların ve Batılı müttefiklerinin de düşünsel ve maddi desteğiyle çeteler oluşturarak, çevrelerinde yaşayan Müslüman halka zulüm etmişlerdir. Sevr Antlaşmasıyla, Doğu Anadolu’da büyük bir Ermeni Devleti kurulması kabul edilmiş, bu gelişme Türk halkının savunmaya geçerek düşmana karşı mücadeleye başlamasına neden olmuştur. Özellikle Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasıyla Osmanlı Devleti’nin toprakları tehlike altında kalmış ve bir kaos ortamı doğmuştur. Bölgede yaşayan Türk halkı Ermenilere karşı kendisini savunmak için milli şûralar oluşturmuştur. Mustafa Kemal Paşa liderliğinde yapılandırılan bu mücadele, ilerleyen dönemlerde büyüyerek Milli Mücadele haline gelmiştir.

Kitabın Birinci Bölümü “Harekâtın Başlaması ve Gelişmesi Evresi” başlığını taşıyor. Bu bölümünde, Türk harekâtının başlaması ve gelişme evresi ele alınmıştır: Mondros Mütarekesi sonrasındaki ortamı fırsat bilen Ermeniler, “Büyük Ermenistan” kurma hayallerini gerçekleştirmek istemişlerdir. Bu uğurda Ermenilerin Anadolu’nun doğusundaki halka uyguladığı politika Ankara Hükümeti ile arasının açılmasına sebep olmuş, bu politikaya maruz kalan halk 15. Kolordu Komutanlığı’nca desteklenen bir mücadele içerisine girmiştir. Bu olayların sonucunda bir Türk-Ermeni çatışması baş göstermiştir.

Araştırmaya göre; The New York Times gazetesi, Anadolu’nun doğusunda Ermenilere karşı oluşturulan Milli Şûraların hamlelerini, Türklerin Ermenilere taarruzu olarak değerlendirmiştir. Harekâttan önce; manda konusu, Ermenilerin güç durumu ve onların desteklenmesiyle ilgili konuların gazetede yer aldığı dikkati çekiyor. Özellikle Ermenistan ve Ermenilerle ilgili haberlerin yoğunluğu gözlemleniyor. Bu dönemde Amerika’nın Ermenilere insani yardımda bulunmasıyla ilgili haberler yer almaktadır. Birleşik Devletler Senatosunun onaylamaması üzerine bir türlü çözüme kavuşturulamayan Ermenistan mandaterliği konusu gazetede sıkça haber olmuştur. Araştırmada Ermenistan’ın korunması ve Başkan Wilson’un arabuluculuğu konularına yoğun olarak ilgi gösterildiği tespit edilmiştir. Bunun nedeni bu meselelerin bir türlü bir neticeye bağlanamamış olmasıdır. Böylece Ermeni sorunu uluslararası platformda varlığını devam ettirmiş, bu durum ise basınının konuya olan ilgisini artırmıştır.

İkinci bölümün başlığı “Harekâtın Başarılı Neticeler Elde Etmesi ve Sonuçlanması Evresi”. Bu bölümde, Eylül sonunda başlayan Türk harekâtının durması, ardından da Ekim ayında tekrar başlayan ve kesin sonuç alınan evre anlatılmıştır. Araştırmada, Kasım ayı haberleri incelenmiş, Ermenistan’ın içinde bulunduğu durum, manda meselesi ve sınırların çizilmesi ile ilgili konuların ön plana çıktığı belirlenmiştir. Araştırmacıların verdikleri bilgiye göre, Türklerin Kars’ı alışımdan sonra Gümrü harekâtı başlamış ve Ermeniler anlaşma yapmak istemiştir, ancak şartları ağır bulmuşlar ve anlaşmadan çekilmişler, dolayısıyla harekât yeniden başlamıştır. Bu dönemde gazeteye yansıyan haberlerin içeriği genel olarak Ermenilerin zor durumda oluşuyla ilgilidir.

Kitabın ilerleyen bölümlerinde Türk askeri harekâtının ciddi başarılar elde etmesiyle beraber Türk-Ermeni sınırının yeniden belirlenmesi konusuna değinilmiştir. Wilson’un belirlediği sınır, Türk askeri harekâtı başarıyla sonuçlanınca uygulanamamıştır. Ermenistan’a askeri yardım gönderilmesi konusunda çeşitli uğraşların ortaya konulması gazeteye yansıyan haberler arasındadır. Ancak ilginç bir şekilde Ermenilerin başarı kazandıkları

yönünde yalan haberlere de yer verildiği tespit edilmiştir. Araştırmacılar, Ermenilerin yenilgisinin kesinleştiği günlerde bu tür haberlerin ortaya çıkmasını basının yanlışlık yapması ve haberleşme ağında yaşanan güçlükler olarak açıklamışlardır. Anılan dönemde Ermenistan için köklü bir değişim olarak nitelendirilebilecek bir gelişme yaşanmıştır: Sovyet Ermenistan'ı ilan edilmiştir.

Aynı bölümlerde, Türk askeri harekâtını sonlandıran Gümrü Antlaşması hakkında bilgilerin gazetede yayınlandığından da bahsedilmiştir. Araştırmacıların tespitine göre, antlaşmanın şartları Ermenistan'ı zorlamış ve yardıma muhtaç hale getirmiştir. Bu arada gazetede Türk-Ermeni mücadelesi ile ilgili haberlerin gündemden düşmeye başladığı gözlenir. Sonuç olarak Büyük güçler Ermenistan'ı kurtarma konusunda başarılı olamamıştır.

Cemal Güven ve Mustafa Zenginbaş, bu süreçte yaşanan gelişmelerin gazete tarafından Ermeni odaklı değerlendirildiği kanaatindedirler. Amerika Birleşik Devletleri manda konusunda kesin bir tavır sergilemese de, kitabın yazarlarına göre, Ermenistan'ın kurtarılması ABD için vicdani sorumluluk olarak görülmektedir.

Sonuç olarak, incelediğimiz kitapta, 1920 tarihinde yapılan harekât sürecindeki gelişmeler The New York Times gazetesine yansıdığı ölçüde değerlendirilmiş ve bu gazetenin konu hakkındaki tutumu ele alınmıştır. 1920 Eylül ayı başından Aralık ayı sonuna kadar yayınlanan haberler incelenmiş, ancak yaşanan gelişmeler kronolojik olarak aktarılmamıştır. Bu çalışma, okuru zorlayan bir dil kullanılmış olsa da Türk askeri harekâtının gerçekleştirildiği sürecin, Amerikan basının prestijli bir organı olan The New York Times gazetesindeki yankısını ortaya koyması açısından önemlidir.

